

OBRINT CAMÍ: LES PIONERES CATALANES DEL FOTOPERIODISME

Reportatge periodístic

Autora: Anna Palau Escudero

Tutor: Gianluca Battista

Grau: Periodisme

Curs: 2018-2019

Obrint camí: les pioneres catalanes del fotoperiodisme

Les primeres dones que van fer d'una càmera la seva eina de treball

Anys 50. Barça i Espanyol es veuen les cares en un partit de futbol. En un moment donat, l'àrbitre atura el partit i s'apropa a una de les porteries, on darrere hi havia una jove amb una càmera de fotos, envoltada de fotoperiodistes. La grada no parava de xiular i cridar-li, amb to amenaçant: "ves-te'n a fregar plats", "què busques nuvi?". Ella també estava fent fotos al partit, i aquesta és la raó per la qual l'àrbitre el va parar. Es va apropar per expulsar-la, al·legant que ella no podia ser allà, que només podien fotografiar el partit els homes fotoperiodistes. El que no sabia aquell àrbitre és que ella també era fotoperiodista. Ella era la Joana Biarnés, la primera fotoperiodista de l'Estat espanyol. La Joana va respondre amb orgull que era "fotògraf" i tenia un carnet que ho corroborava, ja que estava acreditada per la *Real Federación Española de Fútbol*. Perquè 'fotògraf', en masculí?

- Perquè jo vaig voler invadir el terreny fotògraf -diu al documental *Una entre tots*. Un terreny dominat pels homes.

Escenes com aquesta són les que podien viure les primeres fotoperiodistes espanyoles, ja que van començar a exercir a partir dels anys 60. Durant gran part del segle XX, Espanya va romandre sotmesa a la dictadura de Franco. Una dictadura que privava del dret a la llibertat d'expressió als treballadors del sector de la comunicació. Els mitjans de comunicació eren una eina per a difondre les idees del dictador. Una dictadura, també, amb uns valors tradicionals masculistes. És per això que trobar noms femenins que es dediquessin a la fotografia durant la primera meitat del segle és una feina difícil.

Pel que fa a Espanya, des dels orígens del fotoperiodisme les dones que hi treballaven sovint ho feien al laboratori com a ajudants d'un home, relegades a

la part privada de l'ofici. Així, el valor de la seva feina quedava amagat darrere el nom del fotògraf, del que sortia al carrer càmera en mà, sense tenir en compte la importància del procés de revelat i d'organització posterior. És el cas de famílies com els Merletti i els Pérez de Rozas, on les dones eren les encarregades de les tasques del laboratori i de gestió de l'arxiu.

A partir dels anys 60 van començar a treballar les primeres fotoperiodistes. És el cas de la Joana Biarnés, la Colita, la Pilar Aymerich o l'Anna Turbau. Dones decidides i amb una empenta incansable que es van fer amb un lloc de treball en un ofici dominat pels homes i sotmès al pensament únic de la dictadura franquista.

Les pioneres

Joana Biarnés

El 1955 va ser un any important en la història de la fotografia espanyola. Aquell any, la Joana Biarnés (Terrassa, 1935), va agafar una *Leica* del seu pare i va decidir fer un fotoreportatge que es va acabar publicant al *Mundo Deportivo*. La Joana, poc conscient de la magnitud de la seva obra, ha passat a la història per ser la primera dona fotoperiodista de Catalunya i d'Espanya.

Tot i no voler dedicar-se a la fotografia, el 1954 va començar ajudant al seu pare en les tasques del laboratori. Joan Biarnés era fotògraf esportiu del diari *Mundo Deportivo* i va ser el referent de la seva filla. "No em facis abaixar mai el cap" li va dir a la Joana. I ella sempre ho va tenir present.

La terrassenca va lluitar per fer-se un lloc entre els fotoperiodistes, i tot i les mirades i comentaris, mai es va rendir. Així va ser com l'any 1963 va començar a treballar pel diari franquista més influent de l'Espanya d'aquella època, *Pueblo*, amb seu situada a Madrid. La jove fotògrafa es va mudar a la capital i en poc temps es va guanyar una reputació entre els seus companys, tots barons fins al 1967. La confiança en el seu treball era tal que el director, Emilio

Romero, li encomanava grans tasques, com cobrir l'arribada dels Beatles a Madrid i Barcelona l'any 1965.

Segons Jordi Rovira, director del documental *Una entre tots*, les claus de l'èxit del treball de Biarnés són la naturalitat, l'empatia, el respecte i la confiança que generava amb la persona que tenia davant l'objectiu. I ho feia sent ella mateixa. "La Joana trenca qualsevol distància que pot haver amb una persona amb el seu riure", explica Joan Manuel Serrat al documental *Una entre tots*. Així aconseguí forjar una relació curta, fins i tot íntima amb diverses personalitats de l'època. Es va guanyar la confiança de Joan Manuel Serrat, Massiel, Miguel Bosé, Dalí...i sobretot la de Raphael, fins al punt de ser considerada la seva fotògrafa personal. Al treballar per Raphael, la Joana va deixar la feina al diari *Pueblo*. Més tard va fitxar per l'*ABC*. Ja als anys 80, Biarnés va fundar -junt amb altres companys de professió-, l'agència *Sincro Press*.

La Joana va exercir com a fotoperiodista durant vint anys de la seva vida, fins que es va veure obligada a deixar la professió l'any 1984. El detonant va ser el naixement d'una corrent sensacionalista. Un dia la terrassenca va oferir a una revista un reportatge que havia fet sobre un home malalt de càncer que s'havia curat. Tal i com explica la fotògrafa al documental *Una entre tots*, el director de la revista va dir-li que allò ja no venia, que la Lola Flores i família vestits de reis mags passaven per davant de les històries personals, de temàtica social, com la que oferia la Joana. En aquell moment va decidir apartar les càmeres de la seva vida i es va instal·lar a Eivissa amb el seu marit per obrir-hi un restaurant, *Cana Joana*.

"La Joana trenca qualsevol distància que pot haver amb una persona amb el seu riure"

Joan Manuel Serrat

Joana Biarnés és una persona bastant coneguda actualment, sobretot després de la seva mort el desembre del 2018. Va començar a fer fotos de ben jove, seguint els passos del seu pare -a qui tenia una immensa admiració-, sense deixar-se trepitjar pels prejudicis d'una societat masclista que sortia, poc a poc, d'una dictadura. I així va ser com va obrir camí a les dones que volien exercir de fotoperiodistes.

La Joana no va sortir a la llum fins trenta anys després d'haver exercit com a fotoreportera. Es va començar a parlar d'ella l'any 2005, amb una exposició de les fotògrafes Colita i Nash, i l'any 2012 va tornar a sortir a la llum de la mà del fotògraf Cristóbal Castro, que va descobrir el material de la Joana mentre preparava l'exposició 'La riuada del 62 i els seus fotògrafs'. El boom del seu reconeixement, però, va arribar l'any 2016 amb el documental *Una entre tots*, dirigit per Jordi Rovira (director de la revista *Capçalera*) i Òscar Moreno.

En Jordi Rovira explica que la Joana no va ser mai conscient del valor del seu treball. La fotoperiodista va rebre diferents premis, com la Creu de Sant Jordi l'any 2014, i va ser reconeguda per la seva trajectòria professional com a fotoperiodista. Segons Rovira, la Joana era una persona propera, atrevida i alegre. I així la recordaran sempre tots aquells qui van tenir la sort de conèixer-la.

Colita

Isabel Steva (Barcelona, 1940), més coneguda com a Colita, és una de les principals pioneres del fotoperiodisme espanyol. Tot i tenir renom per ser "la fotògrafa de la *Gauche Divine*" pels seus retrats, el treball de Colita va més enllà. Ella mateixa ho va explicar en una entrevista per al *Periódico* l'any 2014: "No només sóc la fotògrafa de la *Gauche Divine*. Quan em pregunten: «Tu què ets?», jo dic: «Sóc fotògrafa periodista». El que m'ha interessat sempre és el periodisme i l'he practicat molts anys".

Es va iniciar en la fotografia l'any 1962, de la mà de grans fotògrafs com Oriol Maspons, Julio Ubiña, Francesc Català Roca y Xavier Miserachs. A Madrid es va especialitzar en dansa i flamenc. Durant el tardofranquisme va tornar a Barcelona per retratar els canvis socials, col·laborant amb *Fotogramas*, *Tele/eXpres*, *Mundo Diario* i *Destino*, la premsa progressista del moment. La seva obra recull, entre d'altres moviments socials, la primera manifestació per a la reivindicació de gais i lesbianes, del juny del 77.

Més endavant, va alternar la fotografia de premsa amb la de cinema i la cultura popular catalana. La fotògrafa també va realitzar campanyes de premsa i promoció del moviment artístic *La Nova Cançó*, sorgit en ple franquisme (1959) per reivindicar la cultura catalana davant la repressió del règim. Durant la Transició, Colita va col·laborar amb diversos mitjans de caire progressista, com són *Interviú*, *Reporter* o *La Calle*.

La fotògrafa barcelonina ha estat reconeguda per la seva llarga trajectòria amb premis com la Creu de Sant Jordi l'any 2004, el Premi a la Comunicació no Sexista el 2009 i el *Premio Bartolomé Ros* a la millor trajectòria espanyola en fotografia, el 2015. Un any abans, el govern de Rajoy li va concedir el *Premio Nacional de Fotografía*, però Colita no el va acceptar, en senyal de descontent amb la situació de la cultura i l'educació a Espanya del moment.

En els 40 anys de professió, ha organitzat més de 40 exposicions i ha publicat més de 30 llibres. Colita sempre ha dut a terme un treball d'investigació de les figures femenines dins del món de la fotografia, donant llum a diversos noms desconeguts i posant en valor les seves obres, desconegudes o obviades per la societat. Una d'elles ha estat la Joana Biarnés, que va aparèixer el 2005 amb l'exposició *Fotògrafes pioneres a Catalunya*, comissariada per Colita i Mary Nash. La fotògrafa Sandra Balsells defineix a Colita com "una investigadora nata de les fotògrafes en femení", i per aquesta raó creu que "totes les dones li devem molt a la Colita".

Pilar Aymerich

Pilar Aymerich (Barcelona, 1943) també és una gran referent del fotoperiodisme. Va estudiar direcció teatral a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. Allà va conèixer a la Montserrat Roig, amb qui va establir un fort lligam d'amistat que amb els anys les tornaria a unir per treballar juntes. Al llicenciar-se, va decidir estudiar fotografia a Londres. Després de viure un any a París, ajudant a revelar les fotografies del seu tiet, va decidir tornar a la seva ciutat, Barcelona, on es convertí en una de les pioneres del fotoperiodisme, retratant moviments socials històrics.

“Jo no caço, sinó que pesco. Perquè caçar és una cosa agressiva, en canvi pescar és esperar a que surti el peix”

Pilar Aymerich

Sense haver fet mai una fotografia, la Pilar va creure necessari aportar el seu gra de sorra i documentar tot el que estava passant. Va decidir ser fotoperiodista per curiositat i intuïció. “De petita el meu pare sempre em deia que era com un mussol, perquè no parlava però

mirava molt, llavors vaig pensar: mira, faràs de mussol!”, explica riallera recordant l'anècdota.

Als 25 anys ja publica habitualment a diversos mitjans, com són *El País*, *Serra d'Or*, *Destino* i *Triunfo*. Així doncs, des de ben jove es fa un lloc en el món de la fotografia professional. A partir del 1974 comença a col·laborar amb TVE, en el programa *Personatges*, que fa amb Montserrat Roig.

Al llarg de la seva carrera ha fet més de 30 exposicions i ha publicat fins a 26 llibres, entre els quals destaquen *La Habana Para Mujeres*, amb text de l'historiadora Isabel Segura, i *De veu a veu*, amb textos de Montserrat Roig i Maria Aurèlia Capmany, a més de diversos *Retrats* d'escriptores de l'època, com Mercè Rodoreda o Caterina Albert (Víctor Català).

L'any 2002, Aymerich guanya el Premi Solidaritat de l'Institut de Drets Humans: Mitjans de Comunicació del XVI. Tres anys després rep la Creu de Sant Jordi i el 2013 és premiada amb el Premi de Comunicació no Sexista.

A diferència de Biarnés, la Pilar era més coneguda en l'època que treballava, i ho feia col·laborant amb diaris d'esquerres, i per tant, en un panorama diferent. Es diu que és una caçadora d'imatges, que sense semblar-ho, està esperant el moment oportú per llançar una mirada amb el seu objectiu i immortalitzar un moment clau. Aymerich, però, no es considera una caçadora: "Jo no caço, sinó que pesco. Perquè caçar és una cosa agressiva, en canvi pescar és esperar a que surti el peix. Esperar el moment exacte per impressionar la foto", diu recuperant una cita del fotògraf Doisneau.

Sempre atenta als moviments socials, la Pilar ha fotografiat totes les mobilitzacions al carrer des dels anys 70. En el valor documental de la seva obra prenen molt de pes les reivindicacions feministes. També les manifestacions dels sindicals obrers i dels periodistes reclamant llibertat d'expressió. Al igual que Colita, Aymerich va fotografiar el moviment de La Nova Cançó. Actualment, als seus 76 anys, encara corre a agafar la càmera quan hi ha alguna mobilització al carrer.

Anna Turbau

Anna Turbau és també una de les primeres fotoperiodistes catalanes, tot i que no és tan coneguda com les anteriors. L'Anna va començar a exercir a principis de la dècada dels anys setanta, amb un reportatge per a *Interviú*. Sense haver estudiat mai fotografia, va rebre aquesta proposta de treball i va començar fotografiant la primera ocupació d'un pis a Barcelona. Aquí a Barcelona també va treballar per *Primera Plana*. Va seguir fent de fotoreportera, i la seva curiositat la va portar a Galícia a fotografiar la vida i d'unes tribus gitanes. Turbau es va quedar allà, i es convertir en la primera corresponental d'*Interviú* a Galícia. Com a freelance, això sí. "Aquests no feien un contracte fix ni que els

matessin”, explica la fotoperiodista. El fet de ser col·laborador/a comporta un sou molt més reduït que el que reben els fotògrafs de plantilla.

Allà a Galícia, explica Turbau, era més important el fet de ser “roja” que el fet de ser dona. “Allà les dones són molt potents i valentes, s’enfrontaven a qui fos”. Mai va tenir cap problema per fer la seva feina. Aquí a Catalunya, la cosa era diferent. Qüestionar una fotografia pel fet de ser dona “era el llenguatge normal”, explica la fotògrafa catalana. Turbau afirma que elles no es deixaven trepitjar mai pels homes, però també confessa que “era molt dur”.

Tot i tenir una àmplia i excel·lent obra, segons la fotoperiodista Roser Vilallonga, l’Anna no ha estat reconeguda pel seu treball, a excepció d’un llibre que va publicar la Junta de Galícia amb un recull de les seves fotografies, que representen gran part de la història recent de la comunitat. La fotògrafa es mostra disgustada pel poc reconeixement -gairebé nul- que ha rebut a Catalunya tot i ser una de les pioneres. “Abans perquè era dona i ara perquè sóc gran”. Per a Vilallonga, Turbau ha estat sempre un referent: “És la meva mare fotogràfica”.

La fotògrafa catalana va marxar de Galícia l’any 79 i va seguir dedicant-se al fotoperiodisme uns mesos col·laborant amb la revista *Actual*, fins que aquesta es mudà a Madrid i l’Anna, que llavors era mare soltera, no va poder continuar. Més endavant va entrar a treballar a TV3. Des del comitè d’empresa de la cadena va aconseguir que es firmessin fins a 130 contractes fixos.

Ara fa fotografia documental i artística a Sòria. Allà gaudeix d’una gran sala per exposar, mentre que aquí a Barcelona no ha pogut fer mai una exposició “decent”, explica la fotoperiodista. “Allà sóc l’Anna, sóc jo, no tinc cap etiqueta”.

Fotoperiodisme durant el tardofranquisme i la Transició

La poca presència femenina en la professió, gairebé inexistent, es deu al model patriarcal que caracteritzava la societat espanyola de la dictadura. Una societat

masclista en tots els sentits, fins al punt que la dona havia d'estar a casa cuinant i cuidant dels fills i del marit. Per sortir del país o obrir un compte corrent necessitava l'aprovació del seu marit. Aquesta situació va començar a canviar durant la Transició. El pas de la dictadura a la democràcia va obrir una petita finestra de llibertat.

El context legal és clau per entendre la falta de llibertats i la censura que limitava als treballadors de la comunicació, i també per veure les discriminacions que patien les dones simplement pel fet de ser-ho, tant a nivell social com laboral.

Durant els primers anys del franquisme, els mitjans de comunicació van quedar sotmesos a la censura prèvia de la Llei de Premsa del 1938, on el periodista estava definit com a "apòstol del pensament i de la fe de la *Nación*" (BOE, 24 Abril 1938).

No va ser fins al 1966 que va aparèixer la Llei de Premsa i Impremta, coneguda també com a Llei Fraga, que va alleujar la censura prèvia establerta fins al moment. El dictador, però, va seguir tenint el control a les seves mans, al no deixar clars els límits de llibertat de premsa, i substituint-los per sancions econòmiques i suspensions de les publicacions crítiques amb el poder establert. És el cas, per exemple, de la revista *Triunfo*, una icònica revista dels anys 60-70 que simbolitzà la resistència intel·lectual al franquisme. La Pilar Aymerich, que aleshores treballava per la publicació, explica que l'any 1975, abans de la mort de Franco, van tancar la revista per publicar un article sobre el divorci. "Però només per parlar del divorci, ja no parlaven d'una llei!". Allò, conclou, "va suposar la mort de la revista".

En aquestes condicions, els periodistes no gosaven publicar articles que sortissin gaire dels marges de la dictadura, per por a les represàlies. La Llei Fraga va ser "un autèntic frau polític emmascarat amb una prosa jurídica

formalment moderada”, segons ho defineix José Ángel Ezcurra a *Triunfo digital*. O com ho descriu Miguel Delibes a l'article *La Prensa española en los años 40*, de l'ABC: “Abans t'obligaven a escriure el que no senties, ara es conformen amb prohibir-te que escriguis el que sents, alguna cosa hem guanyat”.

Hi havia, per tant, tres tipus de censura. La del règim franquista -malgrat la Llei Fraga-, que podia jutjar i multar o prohibir la publicació; la del director del mitjà, que lligat també per la censura del règim o bé per ideologia, no tolerava certes publicacions; i per últim la pròpia autocensura.

El paper de la dona

Durant els primers anys del franquisme, a Catalunya les dones no exercien com a fotoperiodistes, ja que tota la premsa la controlava el *Movimiento*, liderat pel règim franquista, per imposar les seves idees arreu del territori espanyol. I aquest règim defensava uns valors tradicionals masclistes, fet que va comportar la pèrdua, per a totes les dones, dels drets que havien aconseguit durant la Segona República. El context legal pel que fa al treball estava regit, a partir del 1947, pel *Fuero del trabajo* (1938). A través d'aquesta llei, Franco “prohibirà el treball nocturn de les dones i nens, regularà el treball a domicili i alliberarà a la dona casada del taller i de la fàbrica” (BOE, 10 març 1938), fomentant així una discriminació laboral, al imposar uns rols de labors domèstiques a la dona, per tal que els homes poguessin treballar.

A partir dels anys 60 van començar a exercir Biarnés i Colita, i a principis dels 70 ho van fer Aymerich i Turbau. Les quatre fotoperiodistes són artistes que aconsegueixen narrar la història a través de les seves càmeres. Els seus treballs són un reflex de l'època i el moment que van viure. Perquè una fotografia sigui bona és imprescindible que transmeti una idea, un sentiment, una realitat. “Les imatges de la Joana ajuden a entendre el passat, ja sigui personal o col·lectiu. Perquè en el fons, la seva obra retrata una època”, explica Joan Manuel Serrat al llibre *Disparant amb el cor*.

Per a Carme Huerta, historiadora de l'art i experta en fotografia, la feina de les pioneres ha estat molt important, però de manera diferent, ja que han abastat diversos temes. Per una banda, a través de les imatges de Biarnés “es pot fer un

relat visual fantàstic de l'època franquista i dels personatges més destacats en aquella època”. Per altra banda, explica, “tant la Colita com la Pilar Aymerich tenen un fons fotogràfic d'un valor immens per reconstruir els inicis de la lluita per la democràcia”.

La feina de les pioneres
“va ser una heroïcitat,
ens van obrir el camí a
nosaltres”

Sandra Balsells

Les pioneres catalanes es van convertir en referents per a moltes noies. Van començar a exercir de fotoperiodistes “en uns temps on els drets de les dones eren absolutament ridículs”, diu Sandra Balsells, fotoperiodista de guerra i actualment professora a la universitat Ramón Llull. La feina de la Pilar, la Colita i la Joana “va ser una heroïcitat, ens van obrir el camí a nosaltres. Jo ja no he tingut dificultats i vaig començar fa més de 25 anys”, explica Balsells.

El més normal és pensar que durant el tardofranquisme i la Transició les dones no podien desenvolupar-se com a professionals, que sempre eren desvalorades i patien discriminacions per raó de gènere. El cert és que això passava, sí que vivien escenes desagradables pel fet de ser dones, però també hi havia una part positiva. Ser dona tenia avantatges i desavantatges. Hi havia una discriminació entre homes i dones a nivell salarial i de càrrecs, segons explica Pilar Aymerich. Els despatxos de direcció eren reservats per als homes, i aquests cobraven més pel simple fet de ser-ho.

Tot i les desigualtats en l'àmbit laboral, la dona es veia més privada de drets en la seva vida quotidiana que en el treball. Pel que fa a Colita i Aymerich, les

dues asseguren no haver-se trobat mai en una situació de violència o discriminació de gènere mentre treballaven, tot i que la Pilar havia vist alguna vegada, en arribar a la redacció, com dubtaven de la feina que havia fet (“Ah, això ho has fet tu?”).

En l’ofici del fotoperiodisme el fet de ser dona fins i tot els anava a favor en certs moments. Pilar Aymerich ho corrobora: “era complicat però també hi havia avantatge, perquè no hi havia dones fotògrafes”. En certa manera es podien aprofitar de la situació. Durant les càrregues policials en les manifestacions, per exemple, la Pilar es camuflava pintant-se els llavis, de tal manera que els policies no es pensaven que podia ser fotògrafa. Una vegada, la Joana -i així ho reconeix al documental *Una entre tots-*, va “flirtejar” amb un alt càrrec d’una companyia aèria per aconseguir un bitllet i volar al costat dels Beatles. D’aquesta anècdota en van sortir unes fotografies exclusives de la banda britànica tant a l’avió com a la seva habitació de l’hotel, on la Joana va aconseguir colar-s’hi fent ús de la seva característica *labia*.

El moviment feminista

La Pilar Aymerich sempre ha format part del moviment feminista i l’ha retratat. El feminisme a Catalunya va agafar protagonisme una dècada després de fer-ho a Europa. En concret l’any 1976, amb la celebració de les primeres Jornades Catalanes de la Dona a la Universitat de Barcelona. La Pilar n’era la fotògrafa oficial, i a més d’haver deixat el record en instantànies, avui insisteix en què “és important que les noves generacions sàpiguen que aquí hi havia una generació als anys 70 que va intentar que la societat fos millor”.

Les dones van alçar la veu, però a nivell mediàtic eren silenciades. “Tinc moltes fotografies de dones que no les té ningú més, perquè els diaris no enviaven als fotògrafs a cobrir manifestacions de dones, no volien donar-li visibilitat”, afegeix Aymerich. Per això es van crear publicacions com *Vindicación feminista*, la primera revista d’àmbit nacional amb perspectiva de gènere per promoure el

moviment feminista durant la Transició. Va començar el 1976, després de la mort de Franco, i va durar tres anys. Tant Pilar Aymerich com Colita en van ser col·laboradores.

“Els diaris no enviaven als fotògrafs a cobrir manifestacions de dones, no volien donar-li visibilitat”

Pilar Aymerich

La Joana, per altra banda, ha estat força criticada, segons explica Jordi Rovira, per no declarar-se feminista. “Algunes feministes deien «hem trobat a faltar un discurs feminista al documental» i jo els responia «doncs no el busquis perquè no hi

és»”. I justifica: “la gent s’oblida de que estaven en una dictadura, les dones feien el que feien en aquella època i ella era una noia molt jove. La Joana es va obrir camí amb fets, sense la necessitat de crear un discurs”.

El moviment feminista a Espanya “va sortir amb un ímpetu molt fort, i va anar canviant tota l’estructura social envers les dones”, analitza la Pilar Aymerich. Cap als anys 80, però, el moviment es va anar apaivagant. Ara torna a agafar força, les dones tornen a sortir al carrer per reclamar un canvi que no s’ha aconseguit, ja que “l’estructura social continua sent repressiva per a les dones”, conclou Aymerich.

Panorama actual

La situació laboral dels fotoperiodistes actualment està “empitjorant”, tal i com explica Roser Vilallonga, qui ha estat fotoperiodista de *La Vanguardia* durant 25 anys. Per una banda, la professió s’ha vist afectada per la crisi econòmica, i per altra, s’ha precaritzat degut a la crisi dels mitjans. “L’aparició de molts diaris digitals fa que molts mitjans de premsa escrita es plantegin fer remodelacions de plantilla, i els més afectats acostumen a ser sempre els departaments de fotografia”, analitza la fotoperiodista. Sílvia Omedes, directora del *Photographic Social Vision*, explica que els mitjans de comunicació estan deixant d’invertir en

fotoperiodistes propis, ja que “tenen accés als servidors internacionals de les grans agències per un preu ridícul”. D’aquesta manera, el nombre de fotoperiodistes en plantilla va disminuint notablement. “Ara no hi ha forat per als fotògrafs, no hi ha mercat”, remarca Pilar Aymerich, que ha viscut de primera mà aquesta precarització de la professió.

La Pilar es queixa d’una superficialitat a l’hora de valorar una fotografia: “T’ensenyen a escriure, però no t’ensenyen a mirar”. La Joana també va mostrar la seva indignació a una entrevista per *El Mundo*: “No es poden pagar set euros per foto publicada. O trenta euros per text i fotos en un suplement. Però això què és? [...] Professionals que arriben i pregunten: «Quant em pagaran per aquesta foto?». I li contesten: «Pagar no et pagarem, però te la firmarem, eh...». Vinga, per favor!”.

Pel que fa a la situació de les dones, no s’ha evolucionat gaire. Seguim amb els mateixos problemes: el “sostre de vidre” i el “terra lliscant”. Són fets demostrats per diferents estudis, com ara *Evolució de la bretxa salarial de gènere*, realitzat per l’*Observatori del Treball i Model Productiu* el 2016. En ell es parla d’aquests dos fenòmens que afecten a la dona a l’hora de poder assolir càrrecs de responsabilitat dins l’empresa i l’escletxa salarial entre homes i dones amb el mateix nivell de formació i responsabilitat. Les dades del 2016 (gràfic 1) mostren que aquesta bretxa salarial és del 23,4%. Un 33,9% en el cas del percentil 10, que ha registrat una forta disminució respecte el 2015 (39,8%). Aquesta disminució, però, es justifica per un augment de les hores treballades per dones, no pas per un augment del seu sou.

Sembla que en certs aspectes s’ha avançat. Lluny encara d’assolir la paritat, la participació de dones en els mitjans de comunicació està incrementant amb el temps, i tot i que és un cas excepcional -i l’únic-, hi ha un diari dirigit per una dona: *l’Ara*. També hi ha revistes com *Píkara*, un projecte de compromís social amb perspectiva de gènere dirigit per dones nascut l’any 2010. Pilar Aymerich

assegura que en l'època en què van començar les pioneres, no es podia veure cap dona dirigint un diari o una revista.

Catalunya – Guany brut anual mitjà, per sexe i percentil (€)

Any 2016

	Total	Homes	Dones	Diferència	Bretxa salarial
Percentil 10	8.470,5	10.938,9	7.233,0	3.705,9	33,9%
Primer quartil	14.238,3	17.240,3	11.795,0	5.445,3	31,6%
Mediana	21.188,5	24.050,3	18.373,0	5.677,3	23,6%
Tercer quartil	31.049,4	34.772,1	27.070,2	7.701,9	22,1%
Percentil 90	42.850,9	47.017,3	37.765,4	9.251,9	19,7%
Salari brut anual mitjà	24.454,6	27.572,8	21.110,3	6.462,5	23,4%

- Percentil 10 és el valor del salari que té per sota el 10% de les persones treballadores.
- Primer quartil és el valor del salari on el 25% de les persones treballadores tenen salaris per sota d'aquest valor.
- Mediana és el valor del salari segons el qual la meitat de la població guanya menys d'aquest valor, i l'altra meitat més.
- Tercer quartil és el valor del salari on el 75% de les persones treballadores tenen salaris per sota d'aquest valor.
- Percentil 90 és el valor del salari que té per sota el 90% de les persones treballadores.

Font: Enquesta anual d'estructura salarial de l'INE

Gràfic 1. INE

En l'àmbit del fotoperiodisme, però, cada vegada queden menys dones a la professió. Moltes són acomiadades, però també n'hi ha que marxen per voluntat pròpia, degut a les condicions de precarietat que pateix la professió des de la crisi del 2008. En aquest sentit, Ana Jiménez, fotoperiodista de *La Vanguardia*, insisteix en què si no hi ha dones exercint la professió, es perden referents i “no estem donant una visió global i equitativa de la societat”.

A nivell internacional, com explica Sílvia Omedes, tan sols el 15% dels fotoperiodistes són dones. Aquest any, però, hi ha una dada esperançadora, i és que s'han presentat un 18'75% més de

“T'ensenyen a escriure, però no t'ensenyen a mirar”

Pilar Aymerich

dones al *World Press Photo*, que “és un termòmetre a nivell internacional”, segons Omedes. A més, un total de 14 dones han estat guardonades, el que representa el 32% de guanyadors.

Teresa Ferré, experta en història del fotoperiodisme, explica que les dones ja no són qüestionades per fer la seva feina. Subratlla que “sempre ha sigut una professió molt masculina per una qüestió d’ocupació de l’espai dels homes”, però que ara “l’ofici ja està democratitzat, ja està absolutament demostrat que una dona pot ser una fotoperiodista excel·lent”. I afegeix que no veu discriminació en l’ofici, tot i que “pot haver-hi un tracte masclista socialment, com qualsevol dona podem patir en el nostre dia a dia”.

Elles, però, no ho veuen així. Fotoperiodistes que han estat exercint fins ara, com la Roser, o que segueixen exercint, com l’Ana, asseguren que segueix sent una professió completament masculinitzada. Han viscut situacions desagradables en els últims anys, en què s’han sentit discriminades pel fet de ser dones i estar treballant com a fotoperiodistes. Es tracta de discriminacions tan directes, aquelles que es manifesten de manera evident; com indirectes, aquells criteris i pràctiques aparentment neutres però que generen desigualtat

“Sempre he tingut la percepció de que a una dona et consideren un treballador de segona”

Roser Vilallonga

entre homes i dones, com ara l’assignació dels temes a cobrir, en el cas del fotoperiodisme. La Roser assegura que ha viscut aquest tipus de discriminació, quan se li va negar cobrir un partit del Barça que li pertocava per horari laboral.

Ana Jiménez explica que una vegada un cap li va retreure que cobrava massa. La fotògrafa assegura que el masclisme que pateixen les fotoperiodistes no és visible, és subtil i es retroalimenta. “No queda verbalitzat, ni es veu ni ho pots demostrar”. A més, “et col·loquen a un nivell professional inferior, tota l’estona estan qüestionant si ets capaç”. La Roser Vilallonga també diu que “sempre he tingut la percepció de que a una dona et consideren un treballador de segona”.

David Aiob, fotoperiodista freelance, que ha estat treballant a *La Vanguardia* com a cap de secció de fotografia, corrobora l'existència d'aquest masclisme subtil a les redaccions. "El món de la premsa", explica, "és un món molt caspós, hi ha uns rols establerts" i és difícil aconseguir la igualtat "si el que té les coses clares està al tercer o quart esglaó". Aiob va ser esbronat pel director per haver enviat a l'Ana Jiménez a una cobertura destacada, al que ell va respondre: "si les fotos són una merda ja li diré, però no suposem des d'un principi". L'Ana no només va obtenir unes bones instantànies, sinó que a més va guanyar un premi per una d'aquelles fotos.

Abans, doncs, la discriminació cap a la figura de la dona era fàcilment notable, es feia visible tant en algunes ocasions a la feina com en situacions quotidianes. Les dones quedaven relegades al paper d'ames de casa, d'esposes dependents dels seus marits. Ara aquesta discriminació s'amaga majoritàriament sota les dades del *sostre de vidre* i el *terra lliscant*. Tot i tenir lleis per la paritat, moltes fotoperiodistes encara es veuen relegades a posicions inferiors, a "segona divisió", com diu Jiménez, i han de seguir escoltant comentaris masclistes. On radica el problema?

Sis fotògrafes catalanes de diferents edats i trajectòria es van reunir el passat 8M per analitzar la situació de la dona en el món de la fotografia. Elles són Ana Jiménez, Cristina Calderer, Roser Vilallonga, Celia Atset, Elisenda Pons i Sandra Lázaro. La majoria assegura haver patit alguna vegada algun tipus de discriminació, provocada, diuen, per un problema d'inconscient col·lectiu generat pel sistema patriarcal. És a dir, davant d'unes relacions de poder basades en la superioritat de l'home davant la dona, es poden generar aquests tipus de discriminacions cap a la dona treballadora. Ana Jiménez explica que "la nostra generació, encara que són homes que fan esforços, tenen tics perquè són inconscients", i són comportaments difícils de canviar perquè "ens hem criat amb això i està normalitzat".

Conclouen que, per la seva banda, és important entendre què es pot fer com a dona per acabar amb aquesta situació. El primer, expliquen, és ser conscient del problema, poder identificar-se per després saber vendre's, però sobretot "creure'ns que podem". I, per acabar, un dubte plantejat en aquesta conversa, que convida a una reflexió imprescindible sobre la necessitat d'escriure i fotografiar amb perspectiva de gènere: com pot explicar un periodista el món oprimint a la dona?